

РЕЦЕНЗИЈА МОНОГРАФИЈЕ *АКУСТИЧКИ КОРЕЛАТИ ЛЕКСИЧКИХ АКЦЕНАТА У ДИЈАЛЕКТИМА* ПРОФ. ДР АЛЕКСАНДРЕ ЛОНЧАР РАИЧЕВИЋ

У науци у српском језику први радови у којима је извршена темељна акустичка анализа вокала настали су шездесетих година XX века, а везују се за рад Павла Ивића и Илсе Лехисте. Отада се јавило неколико имена у науци која су свој рад у области фонетике формирала у правцу примене нових експерименталних метода, међу којима је и професор Филозофског факултета у Нишу, Александра Лончар Раичевић. Након 2020. године, када је – у издању Филозофског факултета Универзитета у Нишу, објављена књига *Акустичка анализа прозодије речи у српском језику*, проф. др Александра Лончар Раичевић кроз призму експерименталне фонетике сагледава акценте у дијалектима српског језика и резултате сублимира у монографији која је пред нама. Аутор је из угла акустичке анализе говора, а на основу спроведених истраживања у којима су учествовали изворни говорници, дао акустички опис прозодијских јединица у српском језику. Књига је намењена лингвистима, фонетичарима, форензичарима, као и студентима језика којима ће она бити вишеструко корисна.

Рукопис монографије *АКУСТИЧКИ КОРЕЛАТИ ЛЕКСИЧКИХ АКЦЕНАТА У ДИЈАЛЕКТИМА* аутора др Александре Лончар Раичевић, ванредног професора на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, написана је на преко 200 страна формата В5 и обухвата следећих обимних 7 поглавља: *Увод*, *Теоријски оквири*, *Акустичке одлике акцентуације у призренско-тимочком дијалекту*, *Акустички корелати акцентуације у источнохерцеговачком говорном типу*, *Косовско-ресавски дијалекат*, *Зетско-јужносанџачки*, *Закључци*. Након последњег поглавља следи *Литература*, *Регистар појмова* и *Индекс аутора*. Сама структура монографије, као и називи поглавља, сведоче да се дуго и темељно радило на публикацији рукописа и да су њиме обухваћени сви битни моменти прозодије српског језика: од најстаријих описа акценатског система до резултата актуелних истраживања.

На самом почетку, у поглављу које носи наслов *Увод*, аутор истиче да су у монографији представљени резултати истраживања акустичких реализација прозодема у различитим регионалним варијететима српског језика, и то кроз интеракцију висине тона, трајања и интензитета, на детаљно и пажљиво одабраном корпусу за сваки дијалекат. Аутор је у књизи одговорио на све циљеве који су представљени на почетку књиге у одељку *Увод*: овим истраживањем су употпуњена дијалекатска сазнања о реализацији акцената, а обухваћени су они акустички параметри које је аутор навео и који су неопходни да би се акценатске јединице у језику објективно и прецизно описале.

Друго поглавље је теоријског карактера (*Теоријски оквири*) и можемо га груписати у три целине – (1) урбана дијалектологија и проучавање урбаних, градских говора; (2) социофонетски методолошки оквири у истраживањима и (3) акустичко-инструментална анализа говора. У овом поглављу аутор даје преглед теоријско-експерименталних студија које описују испитивање градских говора у контексту урбане дијалектологије и указује које су могуће потешкоће и проблеми приликом одабира овакве методологије; у сличном тону, аутор говори о социофонетском контексту приликом проучавања говора и на који начин се све могу реализовати истраживања оваког типа; на крају поглавља описане су методе које се користе у акустичкој анализи говорног сигнала и приказана су претходна истраживања

вршена у српском језику, да би аутор на крају показао како се резултати и овог и других сличних истраживања могу применити у форензичким вештачењима говора.

Наредна четири поглавља дају поглед на појединачне дијалекте и у њима су изнети резултати конкретно спроведених истраживања у пажљиво одабраним пунктовима, користећи се корпусом који је посебно формиран за истраживање сваког језичког феномена.

У трећем поглављу аутор описује акустичку реализацију акцената у призренско-тимочкој области, у сва три дијалекта, у говору женских информатора: призренско-јужноморавски (Ниш, Лесковац, Врање), сврљишко-заплањски (Сврљиг) и тимочко-лужнички (Пирот). Након теоријских постулата у којима се говори о границама простирања ових дијалеката и досадашњих истраживања која су вршена (углавном) традиционалним перцептивним методама, аутор даје резултате истраживања која су (безмало) вршена читаву деценију (2016–2025). Подаци су приказани јасно, прецизно, помоћу табела и слика, засебно за сваки испитивани пункт. Ако се осврнемо на актуелна истраживања о природи експираторног акцента за све три зоне призренско-тимочног дијалекта резултати новијих и уједно јединих експерименталних истраживања на овим просторима данас показују да постоје значајне разлике у погледу параметара квантитета, квалитета и интензитета. Аутор је један део истраживања посветио и описивању акценатских јединица код образованих говорника са овог терена, желећи да покаже која од три компоненте је присутна у њиховом идиому – то је свакако *трајање* чиме ова група говорника може да се приближи говорницима са новоштокавских дијалеката, док *тонска* компонента остаје на нивоу дијалекта и део је артикулационе базе која се усваја у најранијем животом периоду.

Основни циљ приликом писања поглавља број четири (*Акустички кореалти акценатуације у источнохерцеговачком говорном типу*) јесте, како и сам аутор наводи „представљање анализе акустичких корелата акценатског система говора Пљеваља на основу сопствених експерименталних истраживања, односно – егзактних емпиријских података који су релевантни за поређење са другим говорима источнохерцеговачког типа и представљају важне форензичке маркера за идентификацију говорника са источнохерцеговачког говорног комплекса.” У овом делу представљени су резултати акустичке анализе прозодема на корпусу који је сачињен од 15 женских говорника српског језика из Пљеваља. Акустичке димензије описа су: трајање, фундаментална фреквенција и интензитет у наглашеном и ненаглашеном слогу двосложних речи; сви резултати приказани су табеларно у односу на врсту прозодеме и врсту слога. Као и у претходном поглављу, велики допринос представља и статистичка обрада добијених вредности где је проверавано да ли постоји статистичка значајност у реализацији сваког испитиваног параметра и конкретне језичке варијабле. Посебан допринос представља одељак *Акустичка анализа неакцентованог квантитета* у коме је аутор испитивао какве су основне тенденције односно обрасци нестајања или чувања дужина у изговору говорника источноерцеговачког дијалекта који се могу сврстати у млађу популацију. Сви циљеви које је аутор представио – испуњени су: мерењем трајања ненаглашених вокала испитане су разлике у трајању дугих и кратких вокала и утврђено је остварење дугих неакцентованих слогова у поређењу са нормативно очекиваним категоријама. Такође, акустичком анализом трајања квантитета вокала утврђене су позиције, тј. обрасци губљења односно чувања поста акценатске дужине (у зависности од положаја у речи, врсте акцента и врсте слога).

У поглављу број пет (*Косовско-ресавски дијалекат*) представљени су резултати истраживања спроведених у руралном пункту (Г. Омашница), у односу на остале пунктове које можемо окарактерисати као урбане, а сам аутор је у монографији навео разлоге за овакав одабир. Након теоријских разматрања о границама простирања овог дијалекта, аутор приказује систем акцентуације у овим говорима са посебним освртом на акут, постављајући питање на крају „да ли постојање ове прозодеме може упућивати на очување извесне старине или је реч само о позиционој варијанти дугосилазог акцента. Корпус за истраживање за одабрани пункт из косовско-ресавског дијалекта сачињен је од снимака 15 испитаника женског пола узраста око 65 година. Резултати су приказани табеларно у односу на трајање, фундаменталну фреквенцију вокала и интензитет. Поред наведеног упитника, аутор је направио посебан упитник којим је испитивао акустичку реализацију предакценатских дужина, што је од посебног значаја како за фонетичаре тако и за дијалектологе. Поред наведених упитника, аутор је спровео и други метод истраживања – анализу спонтаног говора испитаника у виду интервјуа, а фокус истраживања био је на лексемама у којима је перцептивно запажено присуство акценатске реализације за коју се претпоставља да означава акут. Сагледавајући читаво поглавље, можемо истаћи да се оно тематски може поделити на три дела у коме је обрађено по једно изузетно важно питање – акустичка реализација акцената, предакценатских дужина и акута.

Претпоследње поглавље (*Зетско-јужносанџачки*) говори о акустичкој реализацији прозодема у говору испитаника из Берана. И овде је након теоријских разматрања о границама простирања овог дијалекта, аутор приказао систем акцентуације у овим говорима. У посебном потпоглављу под називом *Акустички корелати лексичких акцената у зетско-јужносанџачком дијалекту* аутор износи вредности за сва три акустички испитивана параметра – трајање, фундаменталну фреквенцију вокала и интензитет. С обзиром да је реч о староштокавским говорима, и овде су вршена истраживања у којима је испитивана акустичка реализација предакценатских дужина, а резултати су сублимирани у одељку који носи наслов *Предакценатски квантитет у зетско-јужносанџачком дијалекту*.

У последњем поглављу књиге (*Закључци*) аутор систематично резимира резултате експерименталног истраживања свих акустичких параметара. На основу укупних резултата свих испитиваних акустичких варијабли у свим дијалектима, аутор закључује да се неке категорије у појединим акустичким параметрима значајно разликују, а неке не. Акустички корелати који су примарни за разликовање четири акцента у контексту дијалекатских варијација јесу трајање наглашеног вокала, однос укупне тонске висине наглашеног и ненаглашеног вокала, као и распон тона у наглашеном вокалу.

Имајући у виду све наведене чињенице можемо закључити да монографија *АКУСТИЧКИ КОРЕЛАТИ ЛЕКСИЧКИХ АКЦЕНАТА У ДИЈАЛЕКТИМА* аутора др Александре Лончар Раичевић представља велики допринос науци о језику и проучавању говорног израза. У њој су употпуњена и обogaћена сазнања о акустичкој природи прозодије речи у српском језику у светлу дијалекатских варијација. Кроз јасан стил и обиље података који су прецизно и табеларно систематизовани, уз мноштво пратећих илустрација, Александра Лончар Раичевић даје исцрпан опис акустичке природе прозодијских јединица у дијалектима српског језика, вршећи истраживања која су од изузетног значаја за будуће истраживаче који ће се бавити сличним феноменима у другим говорним пунктовима. На крају, још једном наглашавамо да је књига

АКУСТИЧКИ КОРЕЛАТИ ЛЕКСИЧКИХ АКЦЕНАТА У ДИЈАЛЕКТИМА вишеструко корисна, а ширина обрађених тема указује на њену свестраност: монографија ће бити корисна лингвистима, фонетичарима, акцентолозима, дијалектолозима, али и студентима језика, новинарима, лекторима, свима који имају интересовања за овакву врсту језичких истраживања.

Доц. др Нина Љ. Судимац Јовић

